

ČINNOSŤ LOS – SPRÁVA ZA ROK 1998 A ÚLOHY ROKU 1999

Juraj VARÍNSKY

V roku 1998 plnila Lesnícka ochrannárska služba úlohy, vyplývajúce jej zo štatútu, zákona SNR č. 100/1977 Zb. v znení neskorších predpisov a zabezpečovala výkon rastlinolekárskej starostlivosti v lesoch podľa §25 Zákona NR SR č. 285/1995 Z. z.. Vykonávala dozor nad vývojom zdravotného stavu lesov SR, nad výskytom a aktivizáciou škodlivých činiteľov, chorôb a škodcov, nad dodržiavaním ochranných a obranných opatrení, prijatých proti ich pôsobeniu. Zabezpečovala kontrolnú a prognostickú činnosť z problematiky ochrany lesa pre SL MP SR a orgány štátnej správy. Poskytovala poradenskú službu pre všetky subjekty obhospodarujúce les.

Plnenie úloh Lesníckej ochrannárskej služby zabezpečovala skupina pracovníkov LVÚ–VS B. Štiavnica a LVÚ Zvolen. Činnosť LOS riadil a za plnenie úloh zodpovedal jej vedúci Ing. Juraj Varínsky, CSc. Inšpektori LOS zodpovedali za jednotlivé regióny, vytvorené podľa územnej pôsobnosti krajských úradov: Ing. Milan Zúbrik, PhD. – za celý západoslovenský región (KÚ Bratislava, Trnava, Trenčín, Nitra); Ing. Dušan Brutovský, CSc. – za Žilinský kraj; Ing. Marek Turčáni PhD. (s výpomocou Ing. Andreja Kuncu) – za Banskobystrický kraj; Ing. Roman Leontovyč – za Košický kraj; Ing. Slavomír Findo, CSc. – za Prešovský kraj. Prof. Ing. Július Novotný, CSc. zastrešoval problematiku ochrany lesa v ŠL TANAP–u a ozdravných opatrení v rozpadajúcich sa lesoch. Problematiku lesných škôlok zabezpečovala Ing. Valéria Longauerová. Na riešení rozsiahlejších, komplikovaných, či špeciálnych ochrannárskych problémov sa bez ohľadu na územnú príslušnosť podieľali inšpektori podľa svojej odbornej špecializácie (Brutovský – podkôrníky a chrobáky; Leontovyč, Longauerová, Kunca – fytopatologické problémy; Novotný – biologický boj, letecké aplikácie; Turčáni – podkôrníky, mníška veľkohlavá; Zúbrik – listožravý a cicavý hmyz; Varínsky – burina, prípravky na ochranu lesa;). Problematiku škôd zverou, ich vyhodnocovania a metód ochrany zabezpečoval Ing. Slavomír Findo, CSc., Ing. Blanka Maňková, DrSc. gestorovala poškodzovanie lesov imisiami. Na činnosti LOS sa v roku 1998 podieľalo 10 inžinierskych pracovníkov a 8 technikov, s prepočítanou pracovnou kapacitou 3,5, resp. 2,9 pracovníka .

Prácu LOS riadilo a financovalo MP SR – Sekcia lesnícka ako účelovú činnosť. V oblasti kontroly zdravotného stavu lesa, diagnostiky, návrhu ochranných a obranných opatrení a v oblasti poradenstva sa vykonávala bezplatne pre všetky subjekty obhospodarujúce les. Činnosť LOS v roku 1998 bola konkretizovaná zadaním úlohy č. 2/ÚČ–LVÚ–1998 a priamymi pokynmi Odboru lesného hospodárstva SL MP SR. Plnenie úloh sa vecne a finančne odpočítavalo zriaďovateľovi v priebehu roka a na jeho záver písomnou správou. Medzi najvýznamnejšie aktivity roku 1998 v zmysle zadania patria:

Vypracovanie elaborátu “Evidencia výskytu škodlivých činiteľov za rok 1997 a prognóza ich vývoja na rok 1998”

Elaborát “Evidencia výskytu škodlivých činiteľov za rok 1997 a prognóza ich vývoja na rok 1998” bol spracovaný z hlásení L116 v priebehu mesiacov marec a apríl 1998. Opiera sa o údaje z 1 603 predložených hlásení a mapuje stav na rozlohe 1 654 120 ha lesov, čo je 89 % z porastovej pôdy lesov Slovenska. Podľa jednotlivých krajov bolo percento pokrytia územia hláseniami L 116 takéto: trnavský – 96,3 %; nitriansky – 94,1 %; bratislavský – 93,2 %; banskobystrický – 92,5 %; košický – 90,7 %; žilinský – 87,4 %; trenčiansky – 87,2 % a prešovský – 75,8 %. Hlásenia doručené po 18. 3. 1998 (31 hlásení z 33 214 ha) už nebolo možné do spracovania zahrnúť. Výber z elaborátu bol uverejnený v júnovom čísle časopisu LES ako príloha.

Kontrola výskytu škodcov v ohrozených oblastiach, oblastiach vyhlásených za kalamitné, s nespracovanou kalamitou a po jej spracovaní

Hlavná pozornosť sa sústredila na smrečiny, ktoré sú už viac rokov ohrozované zvýšeným stavom podkôrníkov. Vďaka aktívnej komplexnej obrane sa v oblasti Horehronia po spracovaní vetrovej kalamity zaznamenával len lokálny výskyt chrobačiarov. Premnoženie podkôrníkov pretrváva v oblasti stredného Spiša a Levočských vrchov. Úspechy sa dosiahli po niekoľkoročnom úsilí v redukcii populácie v ML Spišská Nová Ves a najmä v ŠL TANAP–u OO Javorina. V tomto roku si

vyžiada zvýšenú pozornosť Hnilecká dolina, kde sa v jesennom období zaznamenal zvýšený výskyt chrobačiarov a padla lokálna vetrová kalamita (19 tis m³). V pôsobnosti ŠL TANAP-u sa ťažisko premnoženia podkôrníkov presunulo do oblasti Podspádov. Komplikovaná situácia je aj v NPR Kotlov žľab (OO Zverovka) po vetrovej kalamite z novembra 1997. Mimoriadne nepriaznivá je situácia so stavom podkôrníkov v oblasti Kysúc. LOS prostredníctvom orgánov štátnej správy iniciovala stretnutie zainteresovaných štátnych a neštátnych subjektov a prijatie mimoriadnych opatrení.

Nadálej sa pozornosť venovala **rozpadu lesných spoločenstiev na hornej hranici lesa** (OLZ Slovenská Ľupča, L. Hrádok, Beňuš, Štátne lesy TANAP-u).

Permanentne sa vykonávala kontrola populačnej hustoty mnišky veľkohlavej v primárnych ohniskách jej výskytu, zhodnotil sa **stav populácie piadiviek a obaľovačov**, v ohrozených lokalitách sa navrhol a uskutočnil letecký obranný zásah.

Sledovalo sa **premnoženie lykožrúta vrcholcového** (*Ips acuminatus*) na boroviciach.

Kontroloval sa výskyt **tracheomykóznych ochorení** v ohrozených dubinách a výskyt hubových infekcií v bukových porastoch.

Monitorovanie a diagnostikovanie biotických škodcov

Inšpektori LOS vykonávali vo svojich regiónoch kontroly výskytu kalamitných škodcov, zdravotného stavu lesa a objektívnosti hlásení L116. Zistené nedostatky sa riešili formou odporúčaní LOS resp. prijatím opatrení štátnej správy. Z najvýznamnejších aktivít možno spomenúť:

- ☞ feromónový monitoring lykožrúta severského,
- ☞ zisťovanie populačnej hustoty mnišky veľkohlavej,
- ☞ zisťovanie populačnej hustoty piadiviek a obaľovačov na duboch,
- ☞ sledovanie vývoja a populačnej hustoty podkôrníkov na kalamitných plochách v oblasti Horehronia, na Spiši, v ŠL TANAP-u, na severe Slovenska a v ďalších ohrozených oblastiach,
- ☞ monitoring zdravotného stavu bučín v oblasti Vihorlatu, Prievidze, Vtáčnika a Červenej Skaly (prítomnosť húb *Nectria* a červca *Cryptococcus fagi*),
- ☞ sledovanie zdravotného stavu dubových porastov a výskytu tracheomykóznych ochorení,
- ☞ výskyt karanténnej huby *Cryphonectria parasitica* v oblasti OLZ Modrý Kameň,
- ☞ porovnanie skutočných škôd zverou s vykazovanými v hláseniach L115 (škody obhryzom a lúpaním sa neevidujú dôsledne, pri listnatých drevinách sa neuvádzajú vôbec),
- ☞ monitoring výskytu rúrkovčeka smrekovcového,
- ☞ výskyt vošiek na smreku, smrekovci a jedli,
- ☞ zaznamenávala a sledovala sa prítomnosť ploskaniak v smrečinách na severe Slovenska,
- ☞ sledovanie stavu početnosti významného škodcu pagaštana konského *Cameraria ohridella*,
- ☞ kontrola výskytu hubových ochorení a celkového zdravotného stavu semenáčikov a sadeníc v škôlkárskych strediskách.

Podľa zisteného stavu sa pre vlastníkov lesov v konkrétnych lokalitách analyzovala situácia, prognózoval vývoj a v prípade potreby navrhli opatrenia na elimináciu biotických škodcov. Podľa úrovne populácie a významnosti škodcu sa odporúčal, alebo nenavrhol obranný zásah.

Účasť na výberových konaniach na práce súvisiace s ochranou lesov, spolupráca pri realizácii týchto akcií a hodnotenie ich účinnosti

LOS posudzovala vhodnosť, resp. nutnosť obranného zásahu, výber vhodných prípravkov, aplikáčnej techniky a spolupracovala pri návrhu optimálnej technológie a termínu zásahu pri boji s hmyzími škodcami a s nežiadúcou vegetáciou. Pre realizáciu konkrétneho obranného zásahu spracovala metodický pokyn, vrátane časového postupu realizácie. Dávala záväzné vyjadrenie pre štátnu správu – OŽP z hľadiska ekologickej vhodnosti, potreby a únosnosti plánovaného obranného zásahu. Spravidla potom vykonala aj vyhodnotenie účinnosti uskutočnených obranných opatrení s návrhom ďalšieho postupu regulovania početnosti škodcu v predmetnom regióne. Zástupca LOS, ako odborný garant, sa priamo zúčastňoval pri realizácii rozsiahlejších obranných opatrení.

Aj keď v uplynulom roku nebolo potrebné vo väčšom rozsahu letecky zasahovať proti biotickým škodcom, medzi významné aktivity LOS v tejto oblasti možno zaradiť najmä:

- ☞ prípravu a vyhodnotenie leteckého ošetrovania dubín proti listožravým škodcom v porastoch OLZ Palárikovo (340 ha, LS Gabčíkovo),
- ☞ prípravu a vyhodnotenie leteckého ošetrovania dubín proti obaľovačom a piadivkám v porastoch OLZ Levice na LS Bohunice (100 ha,)
- ☞ prípravu a vyhodnotenie leteckého ošetrovania dubín proti obaľovačom v porastoch Správy lesov Kokošovce – Lesy Prešov (výmera cca 700 ha) a ML Košice (350 ha),
- ☞ dokončenie vyhodnotenia účinnosti pozemného a leteckého ošetrovania porastov proti kôrovnici kaukazskej (*Dreyfusia nordmanniana*) na ML Banská Bystrica a v oblasti Španej Doliny.

Poradenská činnosť na požiadanie vlastníkov

Patrila medzi najdôležitejšie činnosti LOS, keď v priamom kontakte s obhospodarovateľom lesa umožňovala riadiť a ovplyvňovať odbornú úroveň a kvalitu ochrany lesa.

V roku 1998 bolo vybavených 159 požiadaviek na poradenskú činnosť (priama obhliadka v teréne resp. analýza zaslaných vzoriek). Od neštátnych subjektov bolo vybavených 59 požiadaviek, čo predstavuje 37,1 % z celkového počtu. Do evidencie je zahrnuté aj poradenstvo, ktoré nebolo priamo vyžiadané subjektami, ale vzniklo v súvislosti s kontrolnou činnosťou LOS. Podobne ako v predchádzajúcich rokoch sa aj v roku 1998 vybavilo bez zvláštneho evidovania množstvo konzultácií a dotazov telefonicky.

Spolupráca s orgánmi štátnej správy v oblasti ochrany lesa

LOS spolupracovala s príslušnými odbormi OÚ a KÚ najmä pri kontrolách dodržiavania opatrení v oblastiach mimoriadneho ohrozenia, pri posudzovaní žiadostí o ponechanie drevnej hmoty pri pni, pri návrhu postupu v ohrozených a rozpadajúcich sa porastoch, pri previerkach stavu, vykonávania obranných opatrení a obhospodarovania chránených území. Spravidla išlo o komisionálne rokovania ku ktorým LOS pripravila písomné stanovisko. Celkom sa v uplynulom roku evidovalo 28 takýchto akcií.

Školenia a inštruktáže

Aktivity LOS v oblasti šírenia informácií sa realizovali najmä prostredníctvom kontaktu s odbornými lesnými hospodármi, vlastníkmi a užívateľmi lesov, tiež s výkonným lesným personálom a robotníkmi. Poslaním tejto činnosti bolo informovať lesnícku verejnosť o hlavných problémoch ochrany lesa na Slovensku a spôsoboch ich riešenia, o riešení konkrétnych lokálnych problémov, o nových poznatkoch, metódach a technológiách v ochrane lesa.

V priebehu roka sa uskutočnilo celkom 24 takýchto podujatí, viaceré z nich zabezpečovalo niekoľko inšpektorov, resp. špecialistov LOS.

Z celoslovenského hľadiska za najvýznamnejší považujeme pravidelný jarný seminár, ktorý sa v roku 1998 uskutočnil 16. – 17. 4. 1998 v SOUL v Banskej Štiavnici na tému "Aktuálne problémy v ochrane lesa '98". Na seminári sa zúčastnilo celkom 191 účastníkov (z toho 105 pracovníkov štátnych lesov, 24 od neštátnych subjektov, 15 zo štátnej správy LH, 8 z odborných lesníckych inštitúcií). Účastníci seminára obdržali pri prezentácii zborník referátov a "Metodický postup pre výpočet náhrad za poškodzovanie lesných porastov zverou".

LOS má trvalú gesciu nad rubrikou "Aktuálne problémy ochrany lesa" v časopise LES. V priebehu roka bolo v časopise uverejnených celom 12 článkov s tematikou ochrany lesa.

Ďalšie aktivity LOS

LOS zabezpečovala testovanie biologickej účinnosti prípravkov na ochranu rastlín pre použitie v lese a podieľala sa na ich registrácii. V tejto oblasti, ako aj v oblasti karantény LOS úzko spolupracovala s ÚKSÚP-om.

Podľa aktuálnych požiadaviek a potrieb Sekcie lesníckej MP SR vykonávala LOS ďalšie činnosti menšieho či väčšieho rozsahu, pripravili sa podklady pre rokovanie a vystúpenie zástupcov MP na medzinárodných podujatiach, údaje o zdravotnom stave lesov a výskyte škodlivých činiteľov sa využili pri vyplňovaní štatistických hlásení a pri spracovávaní "Zelenej správy", predložili sa priponienky k návrhom fytoosanitárnych noriem pre krajiny EÚ a pod.

Spracovali sa podkladové materiály pre rokovanie v sekcii lesníckej o problematike prevencie a obrany proti biotickým škodlivým činiteľom v chránených územiach, konfliktných postojoch rezortov ŽP a LH a návrhoch na ich riešenie, ako aj o problematike rastlinolekárskej starostlivosti v lesnom hospodárstve Slovenska a krajín EÚ.

Napriek zhoršeným podmienkam, keď LOS celý rok pôsobila v provizórnych priestoroch, podarilo sa kolektívu inšpektorov a špecialistov v roku 1998 naplniť ciele zadania úlohy ÚČ. LOS kladne hodnotí spoluprácu s orgánmi štátnej správy a obhospodarovateľmi štátnych lesov, tiež s mnohými neštátnymi subjektami, kde miera spolupráce často nezávisela od rozlohy lesov, či ich ohrozenosti škodlivými činiteľmi, ale najmä od kvality OLH.

Hlavné problémy ochrany lesa na Slovensku v roku 1998

Poznatky získané inšpektormi LOS v jednotlivých regiónoch Slovenska, ako aj kontaktmi s vlastníkmi a obhospodarovateľmi lesov možno zhrnúť do niekoľkých bodov, ktoré definujú hlavné problémy ochrany lesa na Slovensku v roku 1998:

- Nebezpečie premnoženia podkôrneho hmyzu na smreku, ohrozujúce smrekové porasty od nížinných polôh až do nadm. výšky okolo 1200 m. Kalamitný výskyt podkôrnikov najmä v oblasti stredného Spiša, Popradsko–tatranského regiónu a Kysúc.
- Rozpad smrekových porastov na hornej hranici lesa v dôsledku synergického pôsobenia viacerých škodlivých činiteľov (prestarnuté porasty, imisné zaťaženie, extrémne počasie posledných rokov, negatívne pôsobenie podkôrnikov, nesprávne hospodárenie atď.), stagnácia realizácie projektov ozdravných opatrení pre nedostatok finančných prostriedkov.
- Vykonávanie obranných opatrení a odstraňovanie následkov kalamít v chránených územiach (najmä NP a NPR) – konflikty orgánov štátnej správy lesného hospodárstva a ochrany prírody.
- Chradnutie mladších, ale aj starších borovicových porastov z dôvodu nie vždy jednoznačne definovateľného pôsobenia komplexu škodlivých činiteľov, výskyt sypaviek a hrdzí, tiež hmyzích (*Ips acuminatus*, *Ips sexdentatus*, *Tomicus sp.*) a hubových škodcov (*Cenangium ferruginosum*, *Brunchorstia pinea*).
- Lokálne nebezpečie premnoženia obaľovačov a piadiviek v dubinách, listožravého hmyzu v topolinách a na iných listnatých drevinách.
- Zvýšený výskyt vošiek na jedli, smreku a smrekovci.
- Chradnutie smrekových mladín, prejavujúce sa žltnutím a opadom ihličia, tracheomykóznymi ochoreniami, spôsobujúcimi usychanie stromčekov od terminálu.
- Chradnutie bukových mladín v dôsledku aktivizácie hubových a bakteriálnych ochorení najmä v oblasti Nízkyh Beskýd a Slánskych vrchov.
- Akútne nebezpečie poškodzovania nových výsadiel ihličnanov na kalamitiskách tvrdoňom a lykokazmi.
- Tendencia podceňovania škôd spôsobovaných zverou z dôvodu poklesov stavov raticovej zveri, prehliadanie najmä škôd obhryzom a lúpaním na listnatých drevinách.

Aktivity LOS v roku 1999

LOS pokračuje v činnosti v zmysle štatútu, zákonných povinností a zriaďovateľom konkretizovaného zadania. Pre úspešné zvládnutie spracovania elaborátu o výskyte škodlivých činiteľov sa v spolupráci so štátnou správou LH a P a Lesoprojektom uskutočnili inštruktáže pracovníkov KÚ a OÚ OPPLH, tlačivá hlásení L-116 sa distribuovali ich prostredníctvom, tiež priamymi zásielkami subjektom, boli uverejnené tiež ako príloha časopisu LES. V čase konania seminára budú k dispozícii už prvé výsledky z ich spracovania. Analyzujú sa odchýly z feromónového monitoringu lykožrúta severského, vyhodnocujú sa vzorky na kontrolu populácie obaľovačov a piadiviek na duboch, počty znášok mníšky veľkohlavej. Pripravuje sa stratégia boja s podkôrnikmi v ohrozených oblastiach. Podľa formulovaných priorít ochrany lesov budú v priebehu vegetačného obdobia smerované aj ďalšie aktivity LOS.

Personálne obsadenie a pôsobnosť inšpektorov a špecialistov ostáva v porovnaní s rokom 1998 nezmenená. Predpokladá sa, že inšpektori a špecialisti, tiež potrebný technický personál sa zapoja do činnosti LOS 35 – 60 % svojich pracovných kapacít.

Ing. Juraj VARÍNSKY, CSc.
LVÚ – Výskumná stanica, Banská Štiavnica